

Elvira Lindo

Open hart

Vertaald uit het Spaans door
Arieke Kroes en Irene van de Mheen

SIGNATUUR

2022

MANUEL, NEGEN JAAR OUD

Mijn zus en ik zitten tegenover hen: mijn vader en zijn kamer-
genoot. Manolo en Clemente. Ze zitten allebei keurig netjes
op de ziekenhuisstoelen van bruin skai, met hun dienblad als
schrijftafeltje, in afwachting van het avondeten. Het beeld
heeft iets schools, ondanks de leeftijd van beiden en het feit
dat ze allebei zijn aangesloten op een zuurstoffles. Mijn vader
is keurig gekamd zoals ik hem nog nooit heb gezien, behalve
op de foto's van hem als jongeman, die hij met verliefde woor-
den erbij aan mijn moeder stuurde. Een van de verpleegsters
mag hem graag, ook al gedraagt hij zich verschrikkelijk, en ze
kamt zijn haar elke ochtend met eau de cologne. Zijn dun ge-
worden krullen liggen als gepommadeerde rolletjes in zijn
nek, waardoor de aandacht nog meer wordt gevestigd op zijn
harde trekken, die samengaan met een verschrikte uitdruk-
king op zijn gezicht, als van een angstig dier. Dat is hij ook. Hij
is zich ervan bewust dat de dood op hem loert en dat hij niets
zal doen om hem van het lijf te houden. Zodra hij naar huis
mag, zal hij opnieuw gaan roken en drinken, en een van die
dagen, zo weet hij, zal hij doodgaan aan een aanval van be-
nauwdheid. Hij is banger om eenzaam te sterven dan voor het
sterven zelf, vandaar dat hij zich heeft vastgeklampt aan zijn
kamergenoot, Clemente, en tussen hen tweeën is er een op-
merkelijke kameraadschap gegroeid.

Clemente is een vrolijke frans, een zwaarlijvige oude man met lang haar als een hippie uit de jaren zeventig of een aan lagerwal geraakte musketier. Hij woont in een daklozenopvang. Een poos terug, zo vertelt hij, is zijn keukenzaak failliet gegaan en volgens zijn versie van het verhaal hebben zijn vrouw en dochters de geruïneerde koning Midas, zoals hij zichzelf noemt, in de steek gelaten. Zijn laatste vriendin, die hij liefkozend ‘mijn Pooltje’ noemt, omdat ze uit Polen komt, en met wie hij samenwoonde totdat ze uit hun huis werden gezet, heeft zich ook niet laten zien in de drie dagen dat we nu bij mijn vader op bezoek komen. Clemente heeft moeiteloos zijn plek gevonden in onze familie, want dat is waar mijn vader ons van kindsbeen aan gewende: de vele onbekenden met wie hij omging in ons midden dulden, of we ze nu aardig vonden of niet. Hij is altijd bijzonder gesteld geweest op kennissen uit het café, op vluchtige vriendschappen die op een bankje op straat worden gesloten, op obers, apothekers, verkopers, werklui en portiers, op verre neven, op eenieder met wie hij een oppervlakkig praatje kan maken dat de stilte met woorden vult. Het maakte hem nooit uit waar de persoon in kwestie vandaan kwam of wat voor status diegene had, noch was het een vereiste dat hij of zij een boeiend mens was. Mijn vader is vooral uit op gezelschap en waarschijnlijk omwille van de opluchting die hij voelt zodra hij met iemand kan kletsen en zijn extraverte aard kan uitleven, papt hij met de eerste de beste aan. Het is het voornaamste beeld dat ik van hem heb opgeslagen in mijn herinnering: mijn vader leunend tegen een bar, in rookwolken gehuld, met zijn glas en zijn sigaret in de ene hand, en de andere hand vrij en druk gebarend, zijn lach die plotseling hees opklinkt, of zijn woede, wanneer de onbekende hem ineens tegenspreekt en daarmee verandert in zijn vijand.

Het gebrek aan zuurstof maakt het mijn vader onmogelijk zich in lange zinnen uit te drukken en voor het eerst in zijn leven moet hij erin berusten dat zijn gesprekspartner meer aan het woord is dan hijzelf. Mijn zus en ik luisteren, zoals we altijd hebben gedaan, we luisteren en dwalen in gedachten af. Zo ging het er in ons gezin aan toe: terwijl hij zijn monologen hield, ontwikkelden zijn vier kinderen een steeds rijker innerlijk leven, en dat is ongetwijfeld de reden dat we nogal eens in gedachten verzonken zijn en op anderen overkomen als verstrooide mensen. Clemente heeft Manolo leren kennen op zijn slechtste moment, en daarom neemt hij de teugels in handen: hij is een ware expert in het spreken met zuurstofslangetjes in zijn neusgaten en vertelt ons, alsof het om een kwajongensstreek gaat, dat ze afgelopen nacht allebei de slaap niet konden vatten en dat ze honger hadden, allebei, en dat ze toen allebei op hun eigen bel hebben gedrukt en het van de verpleegster, die hen inmiddels goed zat was, gedaan kregen dat ze een bekertje yoghurt en een paar koekjes kwam brengen, en wat chocola. Als hij over mijn vader praat, zegt Clemente dikwijls ‘mijn maat hier’, of ‘je zou het niet zeggen maar vannacht was deze jongen’, en wij staan versted van deze onomwonden vertrouwelijkheid tegenover zo’n autoritaire man als Manolo Lindo. Ik geloof niet dat iemand hem ooit eerder ‘mijn maat hier’ heeft genoemd; zijn gezicht drukt dan ook ongenoegen uit, alsof hij het niet prettig vindt dat iemand hem tegenover zijn dochters van zijn voetstuk haalt. Maar deze jongen, om met de woorden van zijn kamergenoot te spreken, heeft bijna geen stem, en op een of andere manier maakt Clemente zijn gebrek aan tact goed door een beetje voor hem te zorgen en hem ter wille te zijn, iets waarin mijn vader altijd een expert is geweest: iemand vinden die hem ter wille wil zijn.

Clemente is van dit tweetal een soort assistent. Hij geeft ons door wat de dokter heeft gezegd als haar visite tijdens onze afwezigheid heeft plaatsgevonden en hij bewaart mijn vaders mobiele telefoon op zijn nachtkastje om ons thuis op te bellen wanneer zijn 'maat' zijn zinnen heeft gezet op iets wat we voor hem moeten doen. Mijn zus kijkt er al niet meer van op: als haar telefoon om negen uur 's morgens gaat, is het Clemente, die zegt dat mijn vader wil dat we een nieuw chequeboekje van de Banco Santander voor hem meenemen. We hebben geen idee waarvoor hij in het ziekenhuis een chequeboekje nodig heeft, maar we zijn er zeker van dat als we het niet voor hem meenemen, hij over zijn toeren zal raken alsof hij een kleuter is. Ook was het Clemente die laatst op een avond belde omdat mijn vader wilde dat we de kleefpasta voor zijn gebit zouden meebrengen. Zo zijn we erachter gekomen dat mijn vader twee kunststanden heeft. Hij heeft er altijd over opgeschept dat hij nog zo'n geweldig gebit had, in tegenstelling tot bijna iedereen van die ondervoede generatie oorlogskinderen. En zijn Manolito-agenda. Clemente belde nogmaals, willen jullie alsjeblieft niet vergeten zijn Manolito-agenda mee te nemen, want die heeft hij nodig. Het is een schoolagenda voor basisschoolleerlingen, die in 1996 is uitgebracht met als thema Manolito, de hoofdpersoon uit mijn kinderboekenreeks, en hierin heeft hij op chaotische wijze alle telefoonnummers en adressen genoteerd die voor hem van belang zijn. Onze telefoonnummers, onze adressen, en die van onze vriendinnen, leidinggevers en collega's die hem zouden kunnen helpen ons te bereiken in het geval dat we de telefoon niet opnemen. We hebben hem al verscheidene telefoonboekjes cadeau gedaan, maar hij weigert afstand te doen van deze kinderagenda, waarin hij zelf op de hoeken van de bladzijden de letters van het alfabet heeft geschreven.

Sinds drie dagen hoort Clemente erbij in ons leven en, of we

het nou leuk vinden of niet, we hebben het maar te slikken, zoals we ons al zo vaak hebben geschikt in de omgang met mijn vaders vreselijke kroegmaten of de vrouwen met wie hij een vage relatie had, waar wij ons altijd nogal ongemakkelijk bij voelden.

Er is inderdaad iets schools aan het hele tafereel. Ze dragen hun ziekenhuishemd alsof het een schort is. Ze hebben geen onderbroek aan. Ze zitten met hun vuisten op tafel omdat ze vol ongeduld wachten op het eten en wanneer ze het karretje met de dienbladen door de gang horen aankomen, openen ze uit enthousiasme allebei onwillekeurig hun benen. Mijn zus en ik worden onverwacht getraakteerd op de verontrustende aanblik van de geplette, rode genitaliën van de twee maten tegenover ons. De schaamte doet ons als een veer uit onze stoel omhoogschieten, en de rest van de tijd blijven we staan, af en toe een nerveus glimlachje uitwisselend, om koste wat kost te voorkomen dat we opnieuw blootgesteld worden aan een van die beelden die je liever zou vergeten. Mijn vader is altijd schaamteloos geweest, koppig volhardend in zijn neiging om op het strand bijna in zijn blote kont te lopen of om een groot deel van zijn onderbroek te laten zien, precies zoals jongeren tegenwoordig hun broek dragen, alsof hij het liefst zou willen dat die broek eens een keertje helemaal zou afzakken om zo een ongemakkelijke situatie te veroorzaken. Het zijn eigenaardigheden die in de loop der tijd steeds scherper naar voren zijn gekomen en die hem er toe brengen zijn stropdas bij wijze van sjaal te dragen en zijn jasje scheef dicht te knopen. Uitdagend, zodat je hem erop wijst, en het dan steeds weer doen met het doel je op de kast te krijgen en te spotten met de regels van goed fatsoen. Hij heeft nog altijd iets van een ongezeglijk kind. De afgelopen maanden heb ik gemerkt dat als ik hem niet op zijn opzettelijke slordigheid aanspreek, maar in plaats daarvan zonder

iets te zeggen zijn jasje fatsoeneer en zijn stropdas knoop, hij zich gewonnen geeft, opbloeit, zich verzorgd voelt en zich niet langer verzet.

Het avondeten is er en ze eten allebei gulzig, hijgend en steunend omdat ze bijna stikken. Ze laten nog geen kruimeltje liggen, kluiven de botjes af, ongeduldig als twee honden, alsof ze nog altijd kinderen vlak na de burgeroorlog zijn.

Clemente is de grapjas van deze ziekenhuiskamer, de gevatte lastpak, in het bezit van meer wereldwijsheid dan de meesten van ons. Hij beweert dat de kip in het Gregorio Marañón-hospitaal met afstand de beste is die in de Madrileense zorginstellingen geserveerd wordt. Mijn vader, stikkend van benauwdheid maar niet van zins zijn mening voor zich te houden, doet ook een duit in het zakje, ‘veruit de beste’. En Clemente voegt eraan toe ‘en dat terwijl die in het Beata ook uitstekend is, maar die haalt het niet bij deze, zo’n verdomd hoog niveau.’ Mijn vader knikt en zegt met dunne stem dat je in de Rosario-kliniek ook heel goed kunt eten. De gepensioneerde met zijn schaapjes op het droge en de dakloze, samen op deze ongewone gastronomische route.

Vervolgens haalt Clemente herinneringen op uit de tijd dat hij handelsreiziger was en hij vertelt over een tocht langs de wegresterants tussen La Coruña en Madrid. Mijn vader, die eveneens door heel Spanje heeft gereisd, om accountants-onderzoeken uit te voeren voor bouwbedrijf Dragados, weet ook aardig wat namen te noemen. Zoals ze daar samen zowel de namen van de restaurants als de bijbehorende culinaire specialiteiten zitten op te sommen, lijken ze wel een quizkoppel, zo eentje als je die vroeger in het spelprogramma *Un, dos, tres* zag, met op de achtergrond het geluid van de secundewijzer die de spanning steeds verder opvoerde.

Mijn vader, die zich dankzij een groot doorzettingsvermogen en rekentalent van onderaf had opgewerkt in het bedrijf, ging met zijn aktetas langs de grote bouwprojecten die her en der in Spanje werden uitgevoerd, en toen ik na het overlijden van mijn moeder een keer met hem meeding op een van die reizen om hem gezelschap te houden, zag ik hoeveel indruk zijn aanwezigheid maakte. Wanneer de man met het koffertje aan de receptie van het hotel verscheen, stonden de administrateurs van het project daar al op hem te wachten. Op die momenten leek mijn vader in plaats van een accountant eerder een politie-inspecteur die in een klein stadje aankomt om een mogelijk misdrijf te onderzoeken en de dader te ontmaskeren. En zo ging het ook meer dan eens. Onverbiddelijk kon hij een bespreking tot in de kleine uurtjes laten duren om een bekentenis te ontlokken aan degene die een graai in de kas had gedaan en een regeling met hem te treffen. Jaren later zag ik bij het lezen van de Maigret-romans van Simenon veel gelijkenissen in de manier waarop mijn vader en Maigret het verhoor aanpakten. Bij alle twee, de politiemans en de accountant, was er sprake van begrip voor degene die voor de verleiding was bezweken; in het geval van mijn vader was het alsof hij zich, belast met de verantwoordelijkheid voor de rekeningen van een groot bedrijf, altijd door innerlijke strijd verscheurd had gevoeld. 'Ik heb nooit één stuiver in eigen zak gestoken,' zei hij vaak. Ik antwoordde dan dat dat geen enkele verdienste was, omdat mensen over het algemeen niet stelen. Hij ging dan tot het uiterste om mij te doen inzien dat eerlijkheid een uitzondering was in een land waar de corruptie welig tierde. Iets wist hij er wel van.

Maar om een of andere reden is dat opvallende mededogen tegenover dieven op mij overgegaan. Mijn vader vertelde mijn moeder altijd op fluisterende toon, om haar te doordringen van het gewicht van de zaak waarmee hij bezig was,

hoe hij tot een regeling kwam met de werknemer die in de fout was gegaan, op welke manier deze zijn bezittingen overdroeg aan het bedrijf en vervolgens met een aanbeveling op zak vertrok om bij een ander bedrijf te worden aangenomen. Sommige van deze dossiers bewaarde mijn vader zijn leven lang, alsof ze het bewijs vormden van zijn professionele verdiensten. In de laatste jaren van zijn leven, toen er in Spanje zoveel gevallen van corruptie aan het licht kwamen, zei hij vaak: ‘Vandaag de dag plegen mensen geen zelfmoord meer.’ In zijn ogen hadden veel politici zich van het leven moeten beroven om te voorkomen dat hun familie voor het leven getekend was. De ergste straf voor een delinquent was, volgens zijn hoogstpersoonlijke morele kader, niet de gevangenisstraf, maar de schande, en omdat hij het nu eenmaal leuk vond een zekere mate van geweld goed te praten en schokkende uitspraken te doen, preees hij de beslissing van die Japanse werknemers die besluiten voor de metro te springen wanneer ze ergens op zijn betrapt. Op een of andere manier moet deze zienswijze, die ik zo vaak heb gehoord, bij mij zijn blijven hangen, want altijd wanneer ik iemand in het beklagdenbankje zie zitten, huiver ik bij de gedachte aan de schaamte die hij moet voelen en kan ik het niet helpen, al klinkt de roep om gerechtigheid nog zo luid, mededogen te voelen voor deze persoon, wat in deze op straffen ingestelde samenleving niet altijd begrepen wordt. En ja, ik geloof dat wanneer ik een gevangenisstraf zou moeten uitzitten, ik de definitieve maar waardige uitweg van zelfdoding zou overwegen.

Ik vind het zielig dat de praatgrage Clemente, de man die heen en weer gaat tussen de opvang en de verschillende ziekenhuizen, met al zijn geklets mijn vader de mond snoert. Eigenlijk hebben we altijd naar hem geluisterd zoals onderdanen naar hun dictator luisteren. Waren we als kinderen onderworpen

aan zijn omstandig uiteengezette meningen over van alles en nog wat, nu lijden we aan een variant van het stockholmssyndroom. Ons leven lang hebben we zitten wachten tot mijn vader zou ophouden andermans tijd te verspillen met zijn eindeloze redevoeringen, om het nu sneu te vinden dat hij tot stilte wordt gedwongen.

De afgelopen twee jaar heeft de ouderdom hem verbitterd gemaakt; uit zijn mond komen enkel apocalyptische opmerkingen. Maar wat hadden we dan verwacht, hij is een man van de wereld die door zijn slechte gezondheid is verdreven uit zijn natuurlijke habitat: de cafés en de straat, de vele kilometers die hij dagelijks aflegde van zijn huis naar het centrum en weer terug, over de bruggen over de ring van Madrid. Maar deze permanente woede, die zijn vroeger zo levendige karakter volledig heeft overgenomen, heeft er ook voor gezorgd dat het verleden in een rauwere versie is komen bovendrijven, aangezien hij dit verleden tegenover ons altijd met een soort humor had omkleed die elke zweem van dramatiek verdreef. Zo was hij, en zo leerde, of dwong, hij ons te zijn. Alle moeilijkheden van de familie werden bedekt met een laag ironie en zo teruggebracht tot een rits geestige anekdotes. Dat was zijn manier om te berusten in de schuld van anderen en die van hemzelf te verlichten. Op een dag zei hij zelfs: ‘die dag dat mama van huis wegliep... Die dag. Dat was toch ook best een beetje grappig, hè?’ Hij keek me aan, op zoek naar mijn instemming, maar ik antwoordde kortaf, hoe bedoel je grappig, het was niet grappig, papa, echt niet, voor ons, haar kinderen, was het verschrikkelijk, zei ik afgemeten. Ik wilde niet dat hij in mij een medeplichtige vond. Een enkele keer waagden we het zijn fantasie een halt toe te roepen. We hebben toegelaten dat hij zijn eigen draai gaf aan het verhaal van zijn leven vóóordat wij geboren werden, maar in de loop der jaren hebben we steeds meer moeite gekregen

met zijn rooskleurige voorstelling van die traumatische episodes waarvan wij getuige waren.

Mijn vader is oud. Daar is hij de man niet voor en dus heeft hij de pest in. Vroeger kon hij iedereen onder tafel drinken met wijn en whisky en alle familiebijeenkomsten van dikke rookwolken voorzien. Sinds hij door zijn ziekte niet meer kan lopen of praten zonder naar lucht te happen, vertelt hij dezelfde verhalen als vroeger in zo'n andere versie dat het is alsof je naar iemand anders zit te luisteren. Zoals bij oude mensen vaak het geval is, heeft hij zich helemaal ondergedompeld in zijn kindertijd, en het jongetje dat hij vroeger placht te beschrijven als een soort Huckleberry Finn, een slimme durfal die moeiteloos alle ellende van de oorlog en de naoorlogse jaren wist te omzeilen, ziet er nu, in het verhaal dat hij op zijn oude dag vertelt, uit als een hulpeloos kind dat al die dingen weliswaar heeft overleefd, maar wel voor de rest van zijn leven getekend is.

Ik realiseer me nu verontrust dat als hij dood was gegaan voordat deze bitterheid bezit van hem nam, wij zijn andere ik, dat hij zo zorgvuldig de mond had gesnoerd, nooit hadden leren kennen. Dan zouden we na zijn overlijden slechts herinneringen bewaren aan die man met een bovenmenselijk uithoudingsvermogen, zoals hij zichzelf graag presenteerde, de man die er prat op ging dat hij onoverwinnelijk was. Nu besef ik dat hij zonder enige twijfel lichamelijk sterk was, maar psychisch niet. Minachting voor zwakte was hem met de paplepel ingegoten, en van kleins af aan wist hij zijn pijn vakkundig te verbergen. Hoe kan iemand meevoelen met het lijden van een ander als hij zelf nooit zijn pijn heeft mogen tonen? Door zijn zwakte te ontkennen zette hij zoiets wezenlijks als zijn eigen overleving op het spel.

De man in het gestippelde ziekenhuishemd, deze man met de blik van een angstig dier en een stokkende ademhaling, kwam voor de eerste keer aan in Madrid in 1939, luttele maanden nadat de oorlog was afgelopen. Hij was negen jaar oud. Hij was de zoon van een karakterloze kapitein van de Guardia Civil en een buitengewoon kille, bazige moeder. Mijn vader liet weleens doorschemeren dat mijn grootmoeder haar man een enkele keer zelfs had geslagen. Om de last van de familie te verlichten vond deze moeder het nodig zich tijdelijk van een van haar zoons te ontdoen, en ze koos daarvoor de middelste, mijn vader, die bovendien een vermoeiend kind was, roekeloos en geneigd tot kattenkwaad. Ze stuurde hem naar de meest meedogenloze, onbewoonbare en verwoeste stad van Spanje, waar het leger van de opstandige generaal vreselijk had huisgehouden omdat het de hoofdstad van het verzet was, tot de dag dat de bevolking bezweek onder de honger en de verwoesting.

Ik weet niet vanaf welk deel van het land mijn vader kwam, want mijn grootouders verhuisden vaak, maar afgaand op het dienstdossier van mijn grootvader geloof ik dat hij vertrokken moet zijn uit Río Tinto in Andalusië. Hij werd begeleid door twee ondergeschikten van zijn vader. Dit beeld roept bij mij een ander plaatje op, uit 1971, omdat ik op diezelfde leeftijd, negen jaar, ook vergezeld door twee leden van de Guardia Civil een treinreis maakte, vanuit Ávila. Ik had daar een poosje op de kazerne gelogeed, waar mijn oom in die tijd luitenant-kolonel was. Ik herinner me de zijdelingse blikken die de andere mensen in de wagon, de reizigers op het Atocha-station en even later die in de metro, ons toewierpen. In mijn argeloze optimisme vertelde ik toen ik thuiskwam dat de mensen me voor een soort prinses hadden gehouden, die geëscorteerd door lijfwachten naar huis terugkeerde na een lange periode van afwezigheid. Mijn broers, die nooit te beroerd waren om me met beide benen

terug op de grond te zetten, lieten me niet lang genieten van mijn fantasie en verzekerden me dat de mensen naar me hadden gekeken alsof ik een boevenmeid was, het kleine zusje van de bekende crimineel El Lute.

Ik weet dat mijn vader alleen was toen hij aanbelde bij een tante van moederskant, die aan het Plaza del Campillo del Mundo Nuevo woonde, aan het eind van Ribera de Curtidores, die lange straat midden door de wijk La Latina. De naam van de tante ken ik niet, want mijn vader noemde haar altijd het Beest, omdat ze hem zo slecht behandelde.

Mijn vaders nerveuze karakter (nu zou je dat hyperactief noemen) was al van kleins af aan zichtbaar. Hij zei altijd over zichzelf dat hij als kind een fraai exemplaar was, een vreselijke deugniet, die de klappen die mijn grootmoeder hem verkocht echt verdiende. Maar er was iets heftigs gebeurd wat zijn paniekerige en paranoïde inslag had versterkt. Terwijl hij in de veronderstelling verkeerde dat zijn vader in de oorlog was omgekomen, zag hij toen hij op een ochtend in 1938 aan het spelen was op het plein in het dorp waar ze woonden, een man aankomen die hij voor een geest aanzag, wankel op zijn benen, bruinverbrand en met een deken om zijn schouders. Hij zou gezworen hebben dat het een spook was of de man met de zak in eigen persoon die hem kwam halen voor een kwajongensstreek die tot dan toe onbestraft was gebleven. In die oneindig lang durende seconden die de man erover deed om op hem af te lopen, was hij ervan overtuigd dat die hem kwam ontvoeren of vermoorden. Pas van dichtbij herkende hij hem: het was zijn vader. Van de schok viel al zijn haar uit, en een tijdlang was hij een kaal jongetje, tot na een poosje zijn prachtige krullen teruggroeiden. In zijn nieuwe haardos verscheen een witte lok, die hem van kinds af aan iets elegants gaf.

Slechts een jaar later werd het jongetje dat zijn vader uit het dodenrijk had zien terugkeren, nog amper van de schrik bekomen, uit het gezin gehaald en naar Madrid gestuurd: één mond minder, een wild en onhandelbaar kind onder de hoede geplaatst van een vrouw die zelf geen kinderen had. Mijn vader belde aan op het Plaza del Campillo del Mundo Nuevo, hetzelfde plein waar ik vele jaren later met mijn eigen zoon, zijn kleinzoon Miguel, toen die ook negen jaar was, zou komen om op zondag *Dragon Ball*-kaarten te ruilen op El Rastro, de vlooiemarkt. Uit bezorgdheid hield ik de hand van mijn kind stevig vast, want hij was druk en raakte nogal eens zoek, en ik was als de dood dat hij zou verdwalen zoals ik op vijfjarige leeftijd in het dorp was verdwaald. Destijds, in 1939, hield niemand er rekening mee dat het jongetje dat mijn vader toen was de weg zou kunnen kwijtraken of voorgoed zou kunnen verdwijnen in de jungle van de grote stad. De mate waarin rekening wordt gehouden met de leeftijd van kinderen verandert, maar de wonden die door verwaarlozing worden geslagen, zijn altijd eender.

Ik heb er nooit aan gedacht mijn vader te vragen in welk gebouw hij die maanden woonde. Ik geloof dat hij weleens heeft gezegd dat zijn kamertje, een berghok eigenlijk, aan de achterkant lag en dat zijn bed niet meer was dan een oud matras op de vloer.

De tante die hij het Beest noemde, was verpleegster in het Hospital de Maudes, waar ooit republikeinse soldaten werden verzorgd en waar later de gewonden van het nationalistische leger naartoe werden gebracht. Ze stond altijd vroeg op, waarna het jongetje alleen achterbleef met één enkele missie om te volbrengen: naar de Auxilio Social gaan, de voedseluitdeling die was georganiseerd door de franquistische vrouwenbeweging. Daar stond hij dan, eenzaam in de rij met andere arme drommels, te wachten op het eten waar zijn tante recht op had. Daarna, aangezien hij niets te doen

had en geen vrienden of burens had die zich om hem bekommerden, zwierf het kind door de in puin geschoten stad. 's Middags ging hij het Beest van haar werk ophalen, want kinderen willen van iemand houden en koppig als ze zijn, zoeken ze zelfs steun bij diegenen die hun pijn doen, om de eenzaamheid te verdrijven en hun genegenheid te winnen. Hij zou zich altijd de ellende van de oorlogsgewonden herinneren, hun afschrikwekkende verminkingen en de geur van bloed, want hij had een goed ontwikkelde reuk en gebruikte altijd zijn grote neus om dingen en mensen beter te begrijpen. Zo nu en dan kreeg het kind een oorvijs. Hij heeft altijd gevonden, binnen het vreemde morele kader dat hij aan zijn kindertijd heeft overgehouden, dat terwijl zijn moeder wel degelijk het recht had hem te slaan, de afranselingen van zijn tante niet gerechtvaardigd waren. Zijn moeder heeft hij haar strengheid, ja, zelfs wreedheid tegenover hem, nooit kwalijk genomen. Ik beseft dat dit ook als rechtvaardiging diende voor de meppen die mijn zus en mijn broers weleens hebben gekregen.

Omdat mijn vader voor mij altijd zo'n indrukwekkende aanwezigheid is geweest, zo'n man die altijd ruimte tekortkomt voor zijn gebaren, vind ik het moeilijk me hem voor te stellen als een klein en mager kind met een te groot hoofd, arm en ondervoed, te koud gekleed, aan zijn lot overgelaten. Wanneer ik probeer dat jongetje voor me te zien, schuift er in mijn herinnering een foto voor, de eerste die ik van hem heb, van enkele jaren later, staand voor een schoolbord, en hij is daar zo knap en zo lang voor zijn leeftijd dat ik dit plaatje niet kan rijmen met het beeld van een hulpeloos kind. Omdat hij altijd zo'n vlotte prater is geweest, niet lang over zaken wilde doordenken en een hekel had aan stilte, moet ik grote moeite doen om de voetstappen te volgen van dit jongetje dat in zijn eentje opstaat in een ijskoud huis, dat zich wellicht niet aankleedt omdat hij zich de avond ervoor niet heeft uitgekleed,

dat zonder zich te wassen en zonder te ontbijten de straat op gaat, het hart van het volkse en verslagen Madrid in, en, nu hij de weg kent na twee of drie ochtenden zijn tante op een paar passen afstand gevolgd te hebben, alleen door de Calle Mira el Río Baja loopt, bij het Plaza Mayor komt, dat oversteekt tot hij bij de Puerta del Sol is, door Preciados loopt tot aan de Gran Vía en dan, oplettend als een klein vosje, het spoor volgt dat het Beest onwillekeurig heeft achtergelaten. Soms verdwaalt hij in de dorpse wirwar van straten die het centrum van Madrid vormen, dan raakt hij even in paniek, maar hij durft al snel de weg te vragen, waarna hij weer op het juiste spoor wordt gezet, zonder dat er in dit Madrid van armelui, wezen en invaliden ook maar iemand vreemd opkijkt van een jongetje dat in zijn eentje op weg is naar een bestemming die zo ver ligt, helemaal bij de Glorieta de Cuatro Caminos. Pienter als hij is, met een geest die niet tot rust komt voor hij uitgeput in slaap valt, heeft hij al gauw zijn eigen kaart in zijn hoofd, waar hij steeds nieuwe straten aan toevoegt, en beetje bij beetje waagt hij het nieuwe routes uit te proberen en dan wandelt hij vanaf de Glorieta de Atocha in de schaduw van de smalle lanen, onder de enorme bomen van de Paseo del Prado, even nietig in dit monumentale stadslandschap als Hans en Grietje in het onheilspellende bos. Mijn vader, sterk en dapper als kinderen in sprookjes, vol angst, die hem niet verlamt maar juist aanspoort om nooit stil te staan.

Hij trekt niemands aandacht. In het Madrid dat Franco nog maar kort daarvoor zo rancuneus onder zijn juk heeft gebracht, zwerven heel veel kinderen rond die nooit meer naar school zullen gaan, die hun vader zijn verloren en die de laatste dagen van hun kindertijd slijten als straatschoffies, tot hun moeder een plek voor ze weet te vinden in een werkplaats of winkel. Maar zijn eigenaardigheid, dat wat hem van de anderen onderscheidt, is dat hij in zijn eentje

rondzwerft, zonder kameraadjes om samen kattenkwaad uit te halen. Om niet op te vallen zorgt hij dat hij snel doorloopt alsof hij om een boodschap gaat, alsof hij een doel heeft. En zo, met deze vastberaden houding, is hij vanaf dat moment door het leven gestapt. Zijn doel is ook zijn straf, want hij komt bij het Hospital de Maudes, gaat bij de ingang zitten, en terwijl hij op zijn tante wacht, ziet hij de vele verminkten komen en gaan, die zijn walging en medelijden opwekken. Soms wil zijn tante dat hij binnenkomt en dan gaat hij dat gebouw vol verschrikkingen binnen en ruikt hij de ziekte, hoort hij het gejammer en dan denkt hij nergens aan of hij denkt dat het leven nu eenmaal zo is, vanuit dat buitengewone vermogen van kinderen om de dingen te aanvaarden. Als iemand hem op dat moment iets van speelgoed had gegeven, zou hij op de vloer zijn gaan zitten spelen alsof de indringende ellende om hem heen de natuurlijke omlijsting van zijn bestaan was.

Maar de dag breekt aan waarop de bodem van zijn incaseringsvermogen is bereikt. Dit punt van verzadiging komt na een van de aframmelingen van het Beest, die ik voor me zie als een gevangenvaarster met een reusachtig postuur, en dan verzint hij een plan. Hij denkt het uit tot in het kleinste detail, want hij mag dan impulsief zijn, hij is ook een jongen met een rekenknobbel, die zijn stappen als een schaakspeler uitkient en niet toestaat dat er iets aan zijn planning ontsnapt. Op een morgen staat hij op, bekijkt zichzelf in de kleine spiegel in de badkamer, waar hij alleen op zijn tenen bij kan, en bestudeert zijn blik: als hij een ernstig gezicht trekt, kan hij voor drie jaar ouder doorgaan dan hij is. Hij kamt zijn krullen met water om een fatsoenlijke indruk te maken en knoopt zijn hemd tot boven toe dicht, ervan overtuigd dat hij eruitziet als de jongeman die hij nog niet is en vervuld van een optimisme dat hij niet heeft gevoeld sinds hij vijf maanden eerder aankwam.

Hij gaat naar een van de cafés op het plein, het café waar zijn tante altijd de sleutels en berichten voor hem achterlaat. Hij verheft zijn kinderstem om ouder te lijken en vertelt de cafébaas dat zijn tante heeft gezegd dat hij aan hem een *duro* moet vragen, dat ze hem zal terugbetalen zodra ze terugkomt van het ziekenhuis. De man trekt een boos gezicht, maar geeft hem het geld. Met de munt in zijn vuist geklemd en in de andere hand zijn kartonnen doos, dezelfde als waarmee hij was aangekomen, met daarin schoon ondergoed, een trui en niet veel meer, gaat hij opgewekt op weg naar het station. Onderweg stopt hij bij een kruidenier en koopt een appel. Dat doet hij niet zomaar, hij heeft bedacht dat hij iets te eten moet meenemen om niet flauw te vallen. Hij komt aan bij het station en koopt een kaartje. Verrassend genoeg geen kaartje terug naar het dorp waar hij vandaan is gekomen en waar zijn ouders wonen. Ik heb hem nooit gevraagd waarom hij geen kaartje terug naar huis kocht, maar ik vermoed dat hij geen mislukkeling wilde zijn in de ogen van zijn moeder.

Hij had weleens gehoord dat hij familie had in Aranjuez. Van vaderskant. Hij dacht dat als hij zou vragen naar een persoon met zijn achternaam, die niet veel voorkwam, er vast wel iemand zou zijn die hem kon helpen zijn familie te vinden. Hij wist van deze oom en tante, een broer van zijn vader en diens vrouw, door de brieven die ze thuis af en toe hadden ontvangen, hij wist dat ze een grote moestuin hadden, en dat woord, moestuin, klonk in zijn hoofd als de belofte van het paradijs.

Hij ging op zijn tenen staan en vroeg om het kaartje alsof hij die reis dagelijks maakte. Wie zou er in die dagen vreemd van opkijken dat zo'n jong kind alleen reisde? Het land was vol verdwaalde en dakloze kinderen. De trein zette zich in beweging en zo, op weg en met het beschermde gevoel dat hij nu een doel in het leven had, at hij zijn appel

en keek naar het landschap. De andere passagiers haalden armoedige maar heerlijk geurende etenstrommels tevoorschijn, die een kwelling waren voor zijn aan honger gewende maag. Er klonk een aanhoudend geroezemoes van gesprekken. En blij omdat hij in gezelschap was en in de zekerheid dat hij op het punt stond een thuis te vinden, viel hij in slaap.

Hij kwam aan in het bewuste dorp, dat hem licht en gastvrij toescheen in vergelijking met Madrid. Ineens kreeg alles weer kleur voor hem. Hij had weleens opgevangen dat zijn oom bij de politie werkte, en daar ging hij naartoe. Hij noemde de naam van de broer van zijn vader op een toon alsof hij naar iemand vroeg die al lang op hem wachtte. Hij had hem nog nooit gezien. En precies zoals hij hoopte, zo gebeurde het ook. Zijn oom werd geroepen en hij kwam naar hem toe en nam hem mee naar huis. Was het zijn moeder erom te doen geweest een mond minder te hoeven voeden, zijn tante Clotilde zette er een bord bij op tafel. Een tafel vol neven en nichten en salades met tomaten uit de tuin vormde zijn idee van een gelukkige afloop; de combinatie van een tafel vol mensen en een goed bord eten is sindsdien altijd dé manier geweest om zijn innerlijke onrust te bezwieren.

Meestal is het leven niet zo gul, maar hem heeft het altijd goedgegaan om vooral stil te staan bij de gelukkige wendingen in zijn leven en de duistere kant te verbergen, en dat is de manier waarop hij ons het verhaal altijd heeft verteld, zijn verhaal: als een reeks beproevingen die hij altijd met vlag en wimpel doorstond.

Het wonder is dat de familie met de bijzondere achternaam hem in huis nam. Het waren eenvoudige plattelandsmensen, gul, op de sobere manier waartoe armoede noopt, maar ze hadden groente en fruit om de honger te stillen. Ze gaven het ventje te eten, dat in de maanden daarop groeide en bijna de

jongeman werd die hij wilde zijn. Ze schreven aan zijn moeder, die van zijn tante al gehoord had dat de jongen, dat verduivelde, ongehoorzame, vervelende en opvliegende kind, was weggelopen. Zoals te voorzien was, werd de schuld op zijn smalle schouders gelegd en de episode ging als een vreselijk vergrijp de boeken in, die al vol stonden met zijn slechte gedrag dat eraan vooraf was gegaan. Zelf schildert hij zich liever af als een sympathieke kwajongen dan als een slachtoffer. En zo zag ik hem, bijna tot op dit moment, tot op deze dag dat ik naar hem kijk zoals hij uitgedost als patiënt in een ziekenhuis ligt en een bevreemdende aanblik biedt in zijn gestippelde nachthemd.

Het mededogen dat ik voel is niet ingegeven door zijn gezondheidstoestand, of niet alleen maar. We wisten allemaal dat hij uiteindelijk de prijs zou moeten betalen voor zijn verslavingsgevoelige karakter. Dat wat te verwachten was, is gebeurd, en zoals het ernaar uitziet zal hij stikken in de rook die hij al vanaf zijn twaalfde jaar inhaleert. Dit medelijden dat hij niet wil oproepen en dat ik toch voel, komt voort uit een idee waarmee ik al een tijdje rondloop. Na de vele verhalen van Spanjaarden in ballingschap die ik heb gehoord, die ik heb beschreven en bewonderd, na te hebben meegevoeld met degenen die moesten vertrekken, degenen die ver van hun eigen land een nieuw bestaan moesten opbouwen en wier bezit hun was ontnomen, zie ik nu in hem een van de ongelukkigen die moesten blijven, degenen die het oorlogstrauma moesten vergeten dat hun kinderjaren tekende, en die hun schouders moesten zetten onder de wederopbouw van een snertland. Doordat deze generatie zichzelf niet als slachtoffer zag maar er met al haar energie op gericht was geen gebrek te lijden, het beter te krijgen en kinderen op de wereld te zetten, werd er nooit bij hún leed stilgestaan, en zelfs hun eigen kinderen besteedden er niet veel aandacht aan als ze er al een

enkele keer iets over vertelden, eerder als spannend verhaal dan als tragedie.

Al deze gal die mijn vader heeft binnengehouden, weggedrukt terwijl hij zijn best deed om te overleven en het beter te krijgen, komt er nu uit als doodsreutel voordat hij de wereld verlaat. Voor het eerst zie ik hem zoals hij is en zoals hij was: een eenzaam kind in een verwoeste en wrede stad, uit het lood geslagen door de klappen van iemand die hij amper kende, zonder te weten waaraan hij die verdiend had. Wat valt er anders van hem te verwachten dan minachting voor zwakte en de meedogenloze eis altijd sterk te zijn?

Alleen in zijn ziekelijke angst voor eenzaamheid konden we een glimp opvangen van het trauma dat hij nog altijd diep vanbinnen met zich meedraagt.

Vele jaren later, toen we al zoveel dingen hadden meegeemaakt, de langdurige ziekte en de dood van mijn moeder, het snelle tweede huwelijk van mijn vader nog geen jaar later, met een opgewekte en vermogende vrouw, wilde het lot dat zijn nieuwe echtgenote in de Calle de Maudes woonde en dat haar terras uitkeek op het ziekenhuis waar het Beest destijds had gewerkt. En omdat het een heel smal straatje is, was het als we op het terras stonden bijna alsof we ons in de tuin bevonden van dat vreemde gebouw, door Antonio Palacios ontworpen als ziekenhuis voor dagloners. Tegenwoordig, nu de misère er niet langer huist, is het een dependance van de gemeente. In de jaren dat mijn vader met zijn tweede vrouw getrouwd was, stonden we weleens leunend tegen de balustrade op het terras te kletsen en naar de hoge torens te kijken. Dan zei hij met een glimlach: hoe vaak ik niet daar bij de ingang op mijn tante heb zitten wachten. Ik zag nooit een spoor van bitterheid of verdriet in die herinnering. Nu pas, bij de aanblik van de bejaarde scholier die door de verpleegster met eau de cologne is gekamd, op dit moment, nu ik merk hoe het verleden hem in al zijn wreedheid kwelt

zonder dat ik daar iets tegen kan doen, nu pas zie ik mijn vader als kind.

Gisterochtend gebeurde er iets waar ik verdrietig van werd. Clemente was weggebracht voor een of ander onderzoek. Hij had afscheid genomen van ons, mijn zus, mijn nichtjes en mij, opgewekt, maar ook bang dat hij zou worden ontslagen, want hij ligt liever in het ziekenhuis dan dat hij in de opvang slaapt, waar je, zo verzekert hij ons, een slimme jongen moet zijn om niet met je te laten sollen en om te voorkomen dat je het met iemand aan de stok krijgt. Clemente zegt dat hij niet mag klagen, aangezien iedereen dol op hem is. Zo is het toch, ouwe jongen, vraagt hij aan mijn vader. En mijn vader antwoordt instemmend, vol overtuiging, alsof hij 's nachts samen met hem in de gemeenteopvang slaapt. Wanneer Clemente weg is, voelt mijn vader aan dat we niet helemaal begrijpen hoe het met zijn kamergenoot zit, en om een kwestie uit de weg te ruimen die tot dan toe nog niet ter sprake is gekomen, zegt hij met verstikte stem: 'Het is een bijzondere kerel, en hij is heel aardig voor me. Jullie moeten aardig voor hem zijn. Het is een integer mens, en met alle duistere zaakjes in dit ziekenhuis is dat heel wat waard.'

Duistere zaakjes. Kom nou, papa, zeggen we, hoe bedoel je, duistere zaakjes? Bij het horen van die woorden beginnen mijn nichtjes te giechelen. Hun gelach irriteert hem. Het ergert hem dat we hem niet serieus nemen, geen geloof hechten aan wat hij zegt. Hij begint zo zachtjes te praten dat we alle vier dichterbij komen om hem te kunnen verstaan. Hij vertelt over zijn dagen op de intensive care. Hij zegt: ik heb alles gezien. Alles? Ja, ik heb alles door het raam gezien. Welk raam? Er was geen raam, papa. Ik zag busjes aankomen bij de achterkant van het gebouw en een paar kerels, Colombianen zullen het geweest zijn, die daar drugs stonden uit te laden. Cocaïne,

cocaïne in blokken als bakstenen. Dit hier is allemaal een dekmantel, zegt hij, het is door en door verrot, één corrupte benede. We beginnen te lachen, maar onze lach stukt al snel. Hij wordt bozig omdat hij merkt dat wij datgene waarvan hij zo zeker is, willen betwisten.

Ik zie de arts over de gang lopen en ga naar haar toe. Ik vertel haar wat mijn vader zegt, ik vraag haar of hij misschien zijn verstand verloren heeft. De afgelopen dagen hebben we ons verscheidene malen verontschuldigd voor het gedrag van een vader die eerder een kind lijkt, die eisen stelt, zijn beklag doet of geen antwoord geeft, die niet van plan is zich aan de afspraak te houden om niet te roken wanneer hij weer thuis is. Hij wil liever geen zuurstoffles mee, want dan zou hij geen sigaret kunnen opsteken, en hij wil sterven in een dikke wolk rook. De arts lijkt zich niet boos te maken om het stekelige karakter van de zieke en ze is ook niet verbaasd over zijn fantasieën. Dat is heel normaal, zegt ze, sommige oude mensen kunnen de schok niet goed verwerken wanneer ze ineens wakker worden te midden van allerlei slangetjes. Je vader, vervolgt ze, kreeg een delier en daarom was hij vastgebonden. De verhalen die hij nu vertelt, zullen geleidelijk weer verdwijnen.

Ik ga terug naar de kamer. Ik buig me naar hem toe en zeg tegen hem: je hoeft je geen zorgen meer te maken, papa, in deze kamer ben je veilig. En ik geef hem een kus op zijn hoofd. Hij geeft mijn zus een zoen. Mijn nichtjes. En dan sluit hij zijn ogen. Waarschijnlijk begint hij al te twifelen aan hetgeen hij zich herinnert, maar het stelt hem tenminste gerust dat we hem geloven, dat zijn woorden niet met gelach worden ontvangen maar met begrip. Hij is zo moe.

Clemente komt terug, vol praatjes en optimistisch: hij mag nog een paar dagen in het ziekenhuis blijven. Gaan jullie maar gerust, ik zorg wel voor hem. Als we straks gaan eten, leeft deze jongen hier vast en zeker weer op. En wij zijn blij dat

mijn vader in goede handen is. Hij heeft altijd al de juiste vrienden weten te kiezen.